

Löysällä otteella merkittävä avaus

Aura Korppi-Tommola

Lasse Lehtinen: *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä. SDP:n ja Urho Kekkosen suhteet 1944–1981.* WSOY 2002.

Lasse Lehtisen väitöskirja *Aatosta jaloa ja alhaista mieltä. SDP:n ja Urho Kekkosen suhteet 1944–1981* herätti vilkasta keskustelua väitöskirjan vaatimuksista. Julkisuuudessa pohdittiin, täyttääkö tämä savolaiskirjailijan hauska teos tieteellisen tutkimuksen kriteerit. Työn ohjaaja, Oulun yliopiston historian professori Jouko Vahtola, lausunnon kirjoittajat, professorit Hannu Soikkanen ja Vesa Vares ja vastaväittäjä, professori Timo Soikkanen, ilmoittivat tynesti, että löysää on ja virheitäkin siellä täällä, mutta on huonompiakin töitä hyväksytty ja että arvosanoja on asteikon alapäässäkin.

Molemmilla mielipiteillä on oikeutuksensa. Teosta voi tosin paikoin käyttää oppikirjana siitä, mitä ei kannata tehdä. Toisaalta Lehtisen teos on merkittävä tutkimuksellinen avaus sodanjälkeisten vuosikymmenten tutkimukseen aiheesta, johon tiedeyhteisö ei ole rojhennut tarttua.

Väitöskirjan ohjaajia ja lausunnon kirjoittajia voi tosin hieman ihmetellä. Ovatko he antaneet kuuluisalle kirjailijalle enemmän vapauksia kuin nuorille aloittelijoille tavallisesti sallitaan? Minua hävettää, miten vähäisistä hairahduksista olen omille oppilailleni nipottanut. Jo taustaluvussa, jossa esitellään tutkimusolettamuksia, sekä Lehtistä että prosessiin osallistuneita professoreja voi syyttää löysästä ajattelemattomuudesta. Lehtinen kertoo lähtöolettamukseensa, että Kekkosen kaataminen oli SDP:n ensisijainen tavoite (s. 22). Luulen heidän itsensäkin tietävän, että SDP:llä oli ja on laajempia yhteiskunnallisia päämääriä, joihin pääsemiseksi Kekkosen kaataminen näytti yhdessä vaiheessa hyvältä keinolta.

Mikä on sitten motiivoinut usean eri yliopiston professoreita hyväksymään teoksen väitöskirjaksi, jos se ei ollut tulosvastuu kuten he sanovat? Luulenpa, että uusi ja rohkea näkökulma. He ehkä halusivat antaa tilaa toisenseläiselle totuudelle, joka haastaa Juhani Suomen kuvan Kekkosesta. Teoksesta tuli myös varmasti vankempi, kun tekijä joutui miettimään tiedeyh-

teisön normeja, kuin millaiseksi se olisi muuten tullut.

Teos perustuu melkein päällimmäisiin kirjallisuuteen. Juhani Suomen tuotanto on siinä kuin peruskallio, vaikka Lehtisen teos on paljolti haaste juuri tämän esittämiin tulkintoihin. Suomen tuotanto on muodostunut sellaiseksi klassikoksi, ettei sitä voi ohittaa Kekkosta ja kylmän sodan aikaa tutkittaessa. Lehtisen systematiikkaa alkuperäisen lähdeaineiston muutenkin niukassa käytössä on vaikea seurata. Lehdistöstä on otettu uutistietoja, lainattu haastatteluja, poliittisia kolumnisteja ja pakinoita, mutta järjestelmällistä lehdistötutkimusta ei ole tehty.

Lähdeviitteiden käyttö on suurpiirteistä. Tästä vain yksi esimerkki: Lehtinen kertoo pitkään s. 630–631 menestyksekkäästä 1980-luvulla ilmestyneestä *Tamminiemen pesänjakajat* -teoksesta, Aarno Laitisen irtisanomisesta, teoksen saamista vastaanotosta ja painosmääristä, siirtyä puhumaan Ståhlbergin näkemyksistä presidentinvaalista ja rävyttää lopuksi nootin, joka viittaa Paasikiven päiväkirjamerkintään vuodelta 1948! Runsaista tekstissä olevista sitaateista ei lukija lainkaan pysty päätelemään, mistä ne on lainattu tai mistä päin mainittua teosta sitaatti on. Lehtinen tietää niin paljon, ettei hän malta pysähtyä etsimään todisteita.

Hauskuus ei tule tieteksi

Teosta rasittaa myös kielenkäyttö, joka on ehkä Savossa sallittua, mutta jo Keski-Suomessa kiellettyä ja jota Hämeessä hämmästellään. Merkittäviä valtiomiehiä ja isänmaan kohtaloista vastuuta kantaneita poliitikkoja kuvataan iltapäivälehtien pakinoitsijoiden sanoin. Vaikka paikoin on lähdeviitekin kohdallaan, tyyli ei tee oikeutta itsensä maan puolesta likoon pistäneille kansalaisille eikä tee näistä letkautuksista tieteellistä totuutta. Vakavasti otettavan tutkijan tulisi toki kunnioittaa ja kohdella arvokkaasti tutkimuskohteitaan. Erityisesti käytetty kieli tuntuu kohtuuttomalta valtiolaivaa sota-ajan puristuksessa ohjanneista päättäjistä. Heidän elämäntyönsä ei ollut vitsi eivätkä suuret myyntiluvut tee teoksesta tieteellistä. Tekijä selvästikin

tuntee sisäisen lähdekritiikin ja harjoittaa sitä silloin, kun se sopii esiolettamusten todistamisketjuun. Esimerkiksi KGB:n agenttien jälkikäteen antamien haastattelulauseuntojen tarkoituksena ja näiden mahdollisuuksia tietää kertomistaan asioista tekijä ei näytä pohtineen, ainakaan kailta kanteilta.

Todettakoon tässäkin vielä Lehtisen pääolettamus, jota hän 700 sivun verran todistelee. Hänen lähtökohtansa on, että Urho Kekkonen liittoutui neuvostoliittolaisten kanssa epäsuoralla tavalla ja käytti ulkopoliittista asetta tarpeettomasti silloin, kun se pönkitti hänen valta-asemaansa. Tämä kaikki johti aluksi sosiaalidemokraattisen puolueen syrjäyttämiseen ja lopulta Kekkonen liekaan.

Monet Lehtisen väitteet siitä, ettei Suomen olisi tarvinnut olla niin rähmällään kuin olimme, osoittautuvat oikeiksi tai vääriksi, kunhan Neuvostoliiton arkistoja päästään tarkemmin tutkimaan. Osa jää ikuisiksi jossittelukuksi, jota historian tutkijoilta on yleensä kielletty, mutta Lehtinen on ilmoittanut itselleen sallituksi (s.20). Todennäköinen totuus – sen lähemmäksi emme voi päästä – ei ehkä ole Juhani Suomen näkökanta eikä se näy Lasse Lehtisen kaunaisesta kirjasta. Se on jossain niiden välimaastossa ja ympärillä. Tekee mieleni kuitenkin sanoa ääneen se, mikä näyttää olevan jotenkin epäselvä monille kommentaattoreille: Neuvostoliiton 1970-luvulla esittämiin yhteisiin sotaharjoituksiin suostuminen olisi pahimmillaan tarkoittanut käytännössä Suomen miehittämistä. Sen estämiseksi pieni epädemokraattisuus saattoi olla vähäinen hinta.

On lähes mahdotonta tutkia, missä määrin suomalaiset uskoivat kylmän sodan ulkopoliittiseen liturgiaan. Lehtinen koettaa hahmottaa sitä tarkastelemalla kriittisen kirjallisuuden menekkiä. Kauko Kareen idänpolitiikkaa arvostelevaa teosta *Tähän on tultu* myytiin 1960-luvulla yli 200 000 kappaletta ja Lauantaseura-nimimerkin *Tamminiemen pesänjakajia* 1980-luvulla 160 000 kappaletta. Eräänlaisena henkireikänä Lehtinen pitää sellaisten oppositiomiesten kuin Tuure Junnilan ja Georg C. Ehrnroothin politiikkaa, vaikka heidän poliitiikkansa noudattaminen olisikin vienyt maan turmioon.

Lehtinen paljastaa ja pystyy dokumentoimaan useiden eturivin poliitikkojen rähmällään oloa, sellaista, mitä on osattu epäillä, mutta ei ole aiemmin tässä laajuudessa todistettu. Jotenkin näiden paljastusten sokkiarvo on kuitenkin jo laantunut eikä hätkäytä lukijaa. Sellaista se oli, mutta hengissä selvitettiin.

Kypsan iän kirja

Tekijän laaja kokemus ja lukeneisuus välittyy lukijalle. Siinä mielessä teos on ikäkausikirja. Sitä ei voi kuvitella nuoren tohtorikoululaisen tuotokseksi. Pikemminkin tämäntapainen pitkän aikavälin analyysiin pyrkivä teos voisi olla kypsän eläkkeelle siirtyvän professorin testamentti nuoremmille. Silloin se olisi tietenkin oleellisesti kurinalaisempi.

Aatosta jaloa ja alhaista mieltä on kaikista puutteistaan huolimatta merkittävä tutkimuksellinen avaus. Se haastaa historian tutkijat ja yhteiskuntatieteilijät tutkimaan ja analysoimaan kylmän sodan vuosia. Rähmällään olo on ja Kekkonen hallintoon liittyi sellaisia tabuja, joista on muodostunut kansaa rasittava mätäpaase. Sen on nyt Lehtinen ottanut esille ja se on jatkotutkimuksen keinoin selvitettävä ja puhkaistava. Parhaiten sen tekee joku seuraavan sukupolven tutkijalahjakkuus, jolla ei ollut omaa lehmää ojassa tien oikealla eikä vasemmalla puolella. Tämä haaste on kova ja toimeen pitäisi tarttua heti, jotta ilmapiiri kevenisi. Se olisi myös sekä Juhani Suomen että Lasse Lehtisen etu.

Historia-aineiden professorit, ottakaa haaste vastaan! Tutkikaa ja ennen kaikkea ohjatkaa oppilaitanne! Kun tiedeyhteisö ei vastaa ajan haasteisiin, lehtimiehet vastaavat niihin rohkeasti. On turha harmitella ammattitaidottomuutta, jos tiedeyhteisö ei itse uskalla tarttua vaikeaan aiheeseen.

Ennustan, että bakteeripesäkkeiden löytämisen ja parantamisen jälkeen kuvamme sodanjälkeisistä vuosikymmenistä seestyy. Pikkuriidat ja henkilökohtaiset kaunat unohdetaan ja suuret linjat näkyvät: toisen maailmansodan jälkeisessä maailman uudelleen järjestelyssä ja kylmän sodan vuosina Suomi pysyi läntisessä hemisfäärissä. Saavutimme kovalla työllä länsimaisen elintason. Rajamme olivat auki poistua maasta, joskaan eivät aivan avoimena pakolaisten tulla turvaan. Emme myöskään joutuneet nöyrytymään siihen, että tänne olisi jäänyt pysyvästi vieraita joukkoja. YK:n määrittelemät ihmisoikeudet toteutuivat maailmalaajuisesti verrattuna hyvin. Eräänlaisesta yhteisestä sopimuksesta suojamme järjestelmämme ulkopoliittisella itsesensuurilla, joka onneksi päättyi ennen kuin se olisi murttanut kansakunnan moraalin. Vahva johtaja oli vahva ja pyykkiä jäi pestäväksi.

Kirjoittaja on Tieteellisten seurain valtuuskunnan toiminnanjohtaja ja Suomen historian dosentti Tampereen yliopistossa